

ГРЧКА КОЛОНИЗАЦИЈА

1. УЗРОК, НАЧИН И ПРАВАЦ КОЛОНИЗАЦИЈЕ

О Грчкој колонијацији нас обавештавају Херодот, Тукидид, Страбон. Термин колонијација потиче од речи *Aroikia*, одселити се, и латинског глагола *colo*, 3. *colere*, обрађивати. Колонијација Грка узима маха током VIII и VI века п. н. е. Узроци колонијације су бројне:

1. На територији Грчке долази до *релативне* пренасељености, тј. земља на ступњу технолошког развића, на којем се налазила, није била у могућности да прехрани целокупно становништво. Није било довољно обрадивих површина, река... Страбон пише да становници Халкиде због глади се пресељавају у Региј.
2. Јавља се потреба за трговином. Грчка је сиромашна у природним ресурсима и отуда потреба за сировинама других земаља. Претпоставили су да ће размена добара са удаљеним просторима бити много лакша, ако оснују ближе жељеној територији, насеобину - посредника у размени. Ове трговачке насеобине су се називале факторије. Као примере треба навести Питакузу, острво које су Грци населили пре оснивања Куме и трговачко насеље Алумина, које се налази на ушћу реке Оронта.
3. Политички сукоби у полисима. У случајевима када у полису победи једна партија, присталице друге су принуђене да напусте град.
4. Авантуризам и могућност бољег живота на новим територијама.

Пре него што би се усудили да населе једну територију, Грци су тежили прво да што више сазнају о самој територији. Вођа колониста „оикистес” бирао је место где ће колонија бити основана. Био је обавезан да праведно расподели земљиште нове насеобине, а учествовао је и у изради устава. Тукидид пише да је оикист увек био из метрополе, па чак и када је колонија оснивала нову насеобину¹. Касније у колонијама постојао је култ оикиста, који је слављен као херој.

Приликом бирања места, где ће бити основана насеобина, било је важно или да је земљиште плодно или да постоји могућност стварања луке или да има стратешки положај. У одабиру колоније, колонисти су се саветовали са пророчиштем (Зевсово светилиште у Додони, Аполонов храм у Делфима, Дидино пророчиште у Милету...). Питуја је одређивала ко треба учествовати и где треба основати ново насеље. Колонисти су бирани и жребом. *Едикт киренске народне скупштине* из IV века п. н. е. садржи и оригинални документ о оснивању Кирене. По овом едикту свако домаћинство на Тери је било дужно да за колонијацију резервише једног сина. Овај податак слаже се са Херодотовим извештајем². Страбон пише да је у оснивању Регија учествовао сваки десети грађанин Халкиде. Колонисти су о свом трошку градили брод. Онај који би највише издвојио за опремање брода, имао је право на највећи и најбољи део земље на новом простору. Колонисти су са собом носили ватру са огњишта своје метрополе. Ако је простор био погодан за насељавање, постојала су три основна начина добијања земље:

- а. Окупација жељеног простора, а потом и присвајање.

¹ Мегара оснива Мегару хиблејску, а ова Селиунт где је оикист био Мегаранин

² Херодот у својој *Историји* описује оснивање Кирене од стране Терана

- б. Ако се око једне земље већ сукобе различита племена, Грци ступају у савез са једном од зарађених страна, под условом да по освајању територије добију један део земље.
- в. Земљу откупљивали од поседника. Овај начин није био посебно омиљен код Грка и најређе му се приступало.

Колоније није само оснивала матица, већ су саме колоније оснивале нове насеобине. Наиме, проблем вишка становништва у једној колонији је решаван на тај начин што је оснивана нова. Епоиком су нови колонисти који употпуњују насеобине са мањком становништва. Тако на Тери, за време владавине Бата II, стижу нови колонисти са простора Пелопонеза. Фокејци су основали Масилију, а ова последња је основала низ колонија у свом залеђу.

Матицу и колонију су повезивали сродничка веза, писмо, календар, култ, празници и обичаји. Тако милетска колонија Кизик је сачувала милетски календар и култ Аполона. У Таренту је поштован култ Аполона Хијакинског, божанство које је поштовано и у Амиклама. Теоретски, колонија није имала никакве обавезе према матици. Тако у Коринту је била олигархија, док у њеној колонији, Црној Коркири, демократија. Коринт и Коркира су се чак и сукобиле. Међутим, иако већина колонија није имала обавезе према матици, у милетским колонијама епоними су били стефанефори, Аполонови свештеници у Милету. Надзорник у Потидеји био је извесни Епидемијург, који беше послат из Коринта. Синопа је узимала данак од својих колонија на југу Црног мора. Масилија (данас Марсеј), насеобина на јужној обали данашње Француске, је све своје колоније држала под својом контролом.

Грци су колонизовали просторе и према северу, западу, југу и истоку. У колонизацији су предњачили градови Милет, Халкида на Еубеји и Коринт.

Колонизација је трајала дуго и у њој су учествовали сви градови Хеладе. Основане су бројне колоније, које временом прерастају или у значајне центре или нестају. Последица колонизације јесте ширење грчке културе и језика по Средоземљу, што ће касније условити стварање једне опште античке културе.

2. КОЛОНИЗАЦИЈА ПРЕМА ЈУГОИСТОКУ

Колонизације према истоку готово да није ни било. Наиме на острвима према и на обалама Мале Азије већ је било грчких колонија, које су основане још око XI века п. н. е. Са друге стране овде је доминирало јако Лидско краљевство које није дозвољавало ширење колонија према унутрашњости. Фазелида, на јужној обали Ликије, је била једина важнија колонија, коју су Рођани успели да оснују.

Колонизација према југу је била веома слабог интензитета. Наиме, једино погодна места за оснивање нових насеља јесте био приобални појас северне Африке. Међутим скоро сва погодна места на обали су већ били колонизивали Феничани. Унутрашњост континента, Грци нису познавали, а и сам терен није био погодан за живот на који су Грци навикли. Са друге стране, ту је била још увек довољно јака Египатска држава да не дозволи масовно насељавање неког новог народа.

Као значајне грчке колоније на овом простору можемо поменути Наукратис и Кирену.

У војсци египатског фараона било је пуно грчких најамника. Како би фараон спречио мешање становништва, Грцима је дао град за оснивање нове насеобине. Тако настаје Наукратис око 625. п. н. е., кога ускоро насељавају и грчки трговци³. Према археолошким истраживањима изгледа да су Наукратис основали становници Милета, Самоса и Егине. Временом ова колонија постаје носилац Хеленске културе.

³ Погледати: Историја фараонског Египта, 9. Саиски период, 9.4. Филхеленска политика саиских владара.

2.1. Херодот о оснивању Кирене

Калиста је острво које је преименовано у Теру, по Терасу, сину Кадмовог потомка Аутесиона. Терас је најпре владао у Спарти, а потом са три лађе прелази на Теру.

Једном приликом краљ Тере, Грин, дошао је у Делфе, ради приношења жртве. Тада је Питија саветовала Теранима да оснују један град у Либији. Грин, како је већ био веома стар, сматрао је да тим треба да се позабаве млађи, и предложио извесног Бата, који је био са њим у пратњи. Како нису знали где се налази та Либија, Терани се нису озбиљније позабавили овим предлогом. Потом на Тери седам година није било кише. Једна делегација је послата у Делфе да потражи савет од пророчишта шта им ваља чинити да одагнају несрећу. Питија им је поново саветовала оснивање насеобине у Либији.

Пошто нису знали где се налази, распитали су се и на крају сазнали од једног ловца пурпурних шкољки са Крита. Уз одређену цену овај Крићанин Коробије их је одбацио до острва Платеја у Либији. Делегација остави Коробија на острву и снабдеју га храном за неколико месеци, а сами се врате на Теру ради одговарајуће припреме за насељавање новог простора.

Коцком је одлучено ко ће кренути на пут. Колонисте је предводио Бат, где му ово вероватно није било право име. Бат је назван тек касније као титула за владарско достојанство, јер су Либљани своје краљеве називали *батосима*. Киренци причају, за разлику од Терана, да је Бату још првом приликом сама Питија прорекла да ће бити краљ у Либији. Касније, Бат је кренуо са две ратне лађе и успео да дође до Либије. Међутим како није знао шта треба тамо да ради, покушао је да се врати на Теру, али га ови нису примили. Отуда колонисти стижу до Платеје, где су и основали насеобину. Како им и овде није било ваљано, након две године, Терани напуштају острво, остављајући за собом само једног човека и отплове за Беотију, ради новог савета од пророчишта. Питија опет предлаже насеобину у Либији. Терани немајући куд, покупише пријатеља који је био у Платеји, одоше у Либију и напакон оснују Кирену. Ту су живели шест година, а потом територију проширују и ка унутрашњости. Временом Кирену су населили и други Хелени.

3. КОЛОНИЗАЦИЈА ПРЕМА ЗАПАДУ

Колонизација према западу је била веома интензивна из више разлога. Наиме, на западу су се налазиле Италија и Сицилија. Овај простор је имао климу каква је преовлађивала и у Хелади. До територије Италије могло се пловити *визуелном* навигацијом. У антици није било навигационих апарата, а самим тим била су честа лутања. Грци, да би доспели до Италије, требали су само да прате копно које је било на видику и вероватноћа да се залута је била веома мала. Овај простор према западу је био познат још од Микењана и Крићана. Етрурија је била позната по рудницима, док Сицилија по житу.

Као најстарија колонија на простору јужне Италије помиње се Кима, коју су основали становници Халкиде, Еретрије и Киме Еубејске средином VIII века п. н. е. ради трговине. Кима се налазила у залеђу данашњег Напуљског залива и имала је велики утицај на Италике. Основала је колонију Партеноне која је у V веку п. н. е. била разорена од стране Италика из Кампаније. Временом је колонија обновљена и преименована у Неаполис (Напуљ).

Погодан простор за нове насеобине је био Тарентски залив. Овде је преовлађивала блага клима, а обала је била приступачна за оснивање лука. Најстарија лука јесте Тарент, коју су основали ванбрачни синови Спартијанки и који у Спарти нису имали пуно грађанско право.

У заливу, градове оснива и становништво Месеније, које је успело да побегне од

Спартанаца. Месењани оснивају колоније Сибарис и Кротон. Сибарис и Кротон су били оснивачи *Ахајске* конфедерације за спречавање ширења Тарента. Сукоб који је постојао на Пелопонезу између Месењана и Спартанаца, сада је пренесен и на колоније. Да би спречили експанзију Тарента, Сибарис је у близини Тарента основао колонију Метапонтум. Тарент заузврат у суседству Сибариса оснива насеобину Хераклеју. Ово онемогућава даље ширење на обали, па Грци теже да продру у унутрашњост и долазе у сукоб са локалним становништвом. Тако Тарент, како није могао да се шири према западу због Ахајаца и према северу због племена Јапига и Месапа, нове колоније оснива на југу, Хидрунт и Калиполис.

На југу Апенинског полуострва Локра Опунтска је основала Локру Епизефирску. Локрићани су своју територију проширили све до Тиренског мора.

Нови талас колонизације према западу је био на прелазу из VI у V век п. н. е. услед притиска Персије на малоазијске Грке. Херодот пише како је становништво Фокеје, јонског града у Малој Азији, учествовало у буни против Персијанаца. Бојећи се одмазде, најпре беже на острво Хиос. Острво напуштају због зловоље локалног становништва и настављају да беже према западу. Стижу у Тартес, ушће Гвадалкивира у Шпанији, где се нису дуго задржавали због непријатељства домаћег становништва. Феничани су их потиснули до Јадрана. Извесно време су провели на Корзици, где су учествовали борби ради превласти на западном Средоземљу са Катаргињанима и Епирцима. У великој поморској бици Фокејци су успели да победе противнике, али су и сами имали велике губитке. Напокон су се зауставили у јонској колонији Региј, где су лепо примљени јер су били Јоњани.

У VI веку п. н. е. настале су колоније и на простору јужне Француске Масилија, Монако, Арл, Ница... Масилија је основана око 600. п. н. е.

3.1. Тукидид о Сицилији

У V веку п. н. е. Сицилију је било могуће опловити лађом за осам дана, док је само острво било удаљено за око пола географске миље од копна јужне Италије.

Песници су певали како су најстарије становништво Сицилије били *Киклопи* и *Лестригонци*, за које није познато од куда су дошли, којег су рода били, нити где су се касније настанили.

По овима острво насељавају *Сиканци*, који су тврдили да су староседеоци, а само острво је по њима добило име *Сиканија* (раније се звало *Тринакрија*). Сиканци су, највероватније, пореклом били *Иберани*, које су потиснули Лигијци од реке Сикана у Иберији. Населили су западни део Сицилије.

По Тројанском рату, у суседству Сиканаца населили су се *Елимци* (Тројанци), са престоницама Ерикс и Егеста.

Фочане, који су се враћали из тројанскога рата, прво је бура довела до Либије... Ускоро насељавају простор Сицилије као суседи Елимаца.

Са насељавањем *Сикулаца* на Сиканију, народа који је од стране *Опичана* потиснут са простора јужне Италије, долази до сукоба са Сиканцима. Бројнији Сикулци су успели да поразе Сиканце и да их потисну према југу и западу острва. Последица пораза Сиканаца је била и та да је острво преименовано у Сицилију. Сикулци су населили северни и средњи део острва. Модерна историографија сматра да Сикули и Сикани долазе из Италије.

Обале Сицилије су насељавали и Феничани ради трговине са околним народима. Са доласком Грка, они се померају према Елимцима и станују у Мотију, Солоенту и Панорму. Ови градови били су најближи матици Картагини.

Од Грка, прво су *Халкићани* са Еубеје, допловили до Сицилије под вођством извесног Тукла, и основали насеобину Наксос 735. п. н. е.

Након годину дана *Коринћани*, под вођством Архије, су настанили Сиракузу 734.

п. н. е., пошто су најпре протерали Сикулце са острва.

Пет година по оснивању Сиракузе, Халкиђани утврђују Леонтину отету од Сикулаца и оснивају Катану, где је оснивач Катане био Еуарха.

Од Хелена у колонизацији још је учествовало становништво Мегаре, *Мегарани*, који предвођени Ламидом, прво оснивају Тротил на реци Пантакији. Потом су извесно време, заједно са Халкиђанима, живели у Леонтини, а када су протерани оснивају град Тапс.

Под вођством сикулског краља Хиблона, који им је предао своју земљу, оснивају хиблејску Мегару. Пре него што их је владар Сиракузе, Гилон, протерао са овог простора који су већ насељавали којих 250 година, Мегарани под Памилом су основали Селиунт.

Рођани под Антифемом, а *Крићани* под Ентимом основали Гелу на истоименој реци, 45 година по оснивању Сиракузе.

Становништво Геле за вође изабраше Аристаноја и Пистила и основаше град Акрагант, назвавши га према реци Акраганту.

Занкла јесте име града које потиче од Сикулаца, а означава срп. Сикулце су протерали *Јоњани* и *Самњани*, који долазе не острву бежећи пред *Међанима*.

Занклу су основали гусари из Куме у Опикији, предвођени Перијером, а потом овај град насељава и становништво из Халкиде и Еубеје под вођством Кратемена. Касније, Анаксила из Регије је преименовао град у Месену.

Химеру је основало становништво Занкле (Еуклид, Сакон и Сим), а град су насељавали и *Милетовци* из Сиракузе.

Акру и Казмену су основали *Сиракужани*. Камарину су најпре насељавали Сиракужани и то предвођени Дасконом и Менеколом. Касније Камарина долази у руке гелском владару Хипократу.

! (Наксос на Сицилији оснивају становници Наксоса и Халкиде са Еубеје. Ова колонија је једна од најстаријих грчких колонија на острву и основана је у првој половини VIII века п. н. е. Наксос оснива колоније Катану и Леонтину. На северу настаје колонија Халкиђана, Занкле (Месина) на обали Месинског мореуза. Део становништва из Месине оснива колонију Региј, на крајњем југозападу апенинског полуострва. Занклејци и Халкиђани оснивају Химеру, на северу.

Југозападну обалу Сицилије насељавају Дорци. Становници Мегаре оснивају Мегару хиблејску, а ови последњи Селиунт. Коринђани прво колонизују острво Ортигију наспрам Сиракузе, а потом насељавају копно.

Колонија Агригент је најпре припадала Феничанима, а потом Рођанима и Крићанима.

Због интезивности грчке колонизације на простор Сицилије и јужне Италије, овај простор је назван *Magna Graecia*.)

4. КОЛОНИЗАЦИЈА ПРЕМА СЕВЕРУ

4.1. Колонизација Пропонтиде и Трачког приморја

У периоду колонизације западног Медитерана и нешто касније почела је и колонизација према северу. Један од разлога за насељавање македонског и трачког приморја је био тај што се овај простор налазио у близини Хеладе, а била је могућа и визуелна навигација. Исто тако, само приморје је обилазило равницама погодним за земљорадњу, пашњацима погодним за сточарство, налазиштима метала... Граница између трачког и македонског приморја била је долина реке Стримон.

Грке је посебно привлачио Халкидик, који се завршавао са три полуострва, од запада према истоку: Палене, Ситонија, Акте. На Халкидику је основано више грчких колонија. Халкидик са Еубеје своје колоније је оснивао на Ситонији, Ере-

трија са Еубеје на Палени, а становници острва Андроса на Акти. Прва колонија на Халкидику била је Медна, коју је основала Еретрија. Значајни полиси на Хаклидику су били Тороне (основали Халкиђани), Олинт (касније привредни центар), Потидеја (основали Коринђани), Сане и Акантос (на северу Атоса). Овде је било око 30 так колонија, али временом њихов број се смањује. 479. п. н. е. више мањих колонија се уједињује око Олинта, синојкизам, те данас нису позната њихова имена.

Најзначајније колоније према Херсонесу биле су: на ушћу реке Стримон настао је Амфипољ, где је највише становника дала Атина; на ушћу реке Несте, Клазоменци су основали Абдери, коју касније насељавају Грци малоазијског града Теоса под притиском Персијанаца; Маронеја, коју су основали становници острва Хиос.

Тасос су колонизовали становници Пароса, о чему сведочи и песник Архилох.

На Херзону трачком настају Сестос и Калиполис, које су основали становници Лезбоса.

На Хелеспонту највише колонија оснивају Милет и Мегара. На европској обали Пропонтиде (Мраморног мора) основан је Перинт, а источније Мегарани оснивају Селимбрију и Визант. Наспрам Византа, на суседној обали основани су Калхедон и Астак.

Милећани на азијској обали Пропонтиде оснивају Кизик и Абидос. Кизик је једна од најстаријих колонија и основана је 750. п. н. е. Касније је разорен од стране Кимеријаца. Фокејци на овом простору оснивају Лампсак.

4.2. Колонизација Црног мора

Колонизација обале *Ponta Euksinusa* (Црног мора) је обухватала колонизацију северне обале Мале Азије и северозападну обалу мора.

Колонизација ове територије није била нимало лака, те је колонизација овог простора и најмлађа. Ово је најсевернија тачка коју Грци насељавају приликом своје колонизације. Клима на северу је била знатно оштрија него у Хелади. Грцима су задавали проблеме и Скити, ратоборно племе које је насељавало простор данашње Украјине. Сама пловидба Црним морем је била тешка због јаких ветрова и струја. Како је малоазијска обала била нешто приступачнија, постојала је могућност путовања копном, те ту и настају прве насеобине. Овај простор је био привлачан због племенитих метала у Тракији, жита и коже у Украјини, усољене рибе...

Највише је било колонија Милета. На јужној обали Понта настаје Синопа 812. п. н. е., која временом оснива колонију Трапезунт. Ове две колоније оснивају Амисос, коју су прво покушали да оснују Фокејци. Крајем VIII века п. н. е. Кимеријци са Кавказа су порушили ове колоније. Већ у VII веку п. н. е. оне су обновљене под истим именом.

Дорци (Мегарани) оснивају Хераклеју Понтијску 560. п. н. е.

На западној обали Понта Милет оснива Истрос, Аполонију, Месембрију, Торнис, Одесус (данас највећа лука на северном мору), Анхијалу. Једина дорска колонија је Галатос.

На северној обали Понта Милет на ушћу реке Тирас (Дњестар) оснива истоимену колонију, а према ушћу Хипаниса (Буг) и Бористенуса (Дњепар) колонију Олбију.

Милећани такође оснивају и колоније на Херзону Тауријском (Крим): Пантикапеј, Теодосија, Нимфеј и на обалама Меотиса (Азовско море). На Таманском полуострву оснивају колонију Фанагорију, а на ушћу реке Танаис (Дон), истоимену насеобину.

Дорци из Хераклеје Понтијске, основали су Херзонесос.

Колоније око Босфора кимеријског, временом су уједињене у Босфорску краљевину.

Извори:

- Херодотова Историја, превео са старогрчког Милан Арсенић, Нови Сад 1980.
- Тукидид, Повијест пелопонеског рата, Загреб

Литература:

- Д. П. Калистов, В. В. Струве, Стара Грчка, Сарајево 1959.

Белешке:

- са предавања С. Ферјанчић у току летњег семестра школске 2001/2002.